

'תיקון' גדול עשו כאן

"תיקון ליל שבועות" מיסוד האריז"ל הקדוש • תעלומת פסוקי תרי עשר – והתגלית בסידור "חמדת ישראל"

חיים זאב באקשיט

תיקון ליל שבועות' שנהגו בו במקומות הרבה, עיקרו נזכר כבר בזוה"ק (ח"א ח ע"א וח"ג צ"ח ע"א), ורישומו נמצא אצל בעלי הסוד מימות הראשונים (ראו מסגרת). אך ככל הדברים אשר שורשם בתורת הסוד, הכל צריכים למרא דרזין הוא קדוש ד' רבנו האריז"ל, אשר קבע ויסד את סדר התיקון הנכון, ודבריו באו בכתבי תלמידו הנאמן רבינו חיים ויטאל זיע"א בספר שער הכוונות.

למרבה הפלא, על אף שדברי האריז"ל גלויים וידועים זה מאות בשנים, מי שיטול לידו תיקון ליל שבועות הנפוץ בין האשכנזים, וישווה אותו לדברי האריז"ל, ימצא שיותר ממה שכתוב בדברי האריז"ל – כתוב בספרי התיקונים. פרקי התנ"ך מלאים בהוספות, וכן נוספו עוד פרקי משניות, שכל אלה אין להם שורש וענף בדברי האריז"ל (ומקורם ככל הנראה מדברי השל"ה הקדוש). ויתרה מכך: על אמירת משניות בלילה הזה, נפל פולמוס בין בעלי הסוד אם הלילה הוא הזמן הנכון להם.

אף התיקונים הנפוצים בין הספרדים, שהם קרובים יותר בנוסחתם לדברי האריז"ל, מ"מ גם הם לא נמלטו מהוספות שאין להם בית אב בדברי האריז"ל.

יאמר הקורא בלבד: וכי מה אכפת לנו אם נוספו בתיקון עוד מדברי תורה וחז"ל הקדושים?... אלא שלא כן הוא, על זה וכיוצא בו נכון לומר: דפסת מרובה לא תפסת (ראו מסגרת). שכן הגדלת כמות ה"תיקון", ריפתה ידיהם של הלומדים, ודין גרמא שרבים הם תלמידי חכמים הנשמטים מלומר את סדר התיקון הנדפס, מחמת אריכותו – כי אותה

הם מבקשים לעסוק בתורה דילהו ובשמעתתא דעסקי בהו, וקצר הזמן לקיים שניהם. אכן באמת האומר את התיקון כפי שיסדו האריז"ל, עדיין יש בידו די והותר לעסוק בדברי תורה במקום שליבו חפץ בשאר הלילה

"ליל יום מתן תורתנו הקדושה, רוח אפינו ונשמת חיינו, אשר ביום הזה נולדת, לא ישנתי בה מעודי עד אחר תפילת ותיקין. לא אזכור מאיזה שנה אשר התחלתי לנהוג כן, ורק את זה ידעתי, כי כבר קודם שנת בר-מצוה עשיתי כן, והיה חביב עלי אמירת ה'תיקון' הנדפס עד לאחת, וכאשר ראיתי לאבי-מארי זצ"ל, שלמד דוקא סדר ה'תיקון' ולא לימוד אחר"

הקדוש הזה.

כפי הנשמע, לראשונה בשנה זו, עולה על מזבח הדפוס תיקון ילי שבועות כפי שהורה האריז"ל, לא פחות ולא יותר, וכך זאת נעשה תחת עינו הפקודה ובהדרכתו של

זקן בית הקבלה הגה"צ ר' שריה דבליצקי שליט"א, באופן שאף אותם הקובעים את הלידה לעסוק בו בחק לימודם, יהיה בידם לומר סדר תיקון זה מיסוד האריז"ל. בלי ספק, רבים יחזיקו טובה למו"ל על פעולתו הברוכה והחשובה הזו.

תעלומת קריאת תרי עשר

מתוך שחפץ המו"ל להשוות את התיקון לדברי האריז"ל בדיוק רב, ניתנה הדעת גם ל"תעלומת התרי עשר", ונמצא לה פתרון מפתיע בדברי הגאון המקובל רבי שמואל - ברבי חיים - ויטאל, אשר בכתובים,

ולמען יידע הקורא את אשר לפניו נתחיל מן המוקדם למאוחר. כידוע לפי סדר האר"י יש לקרוא מכל פרשה שבתורה ומכל ספר שבנ"ך ג' פסוקים ראשונים וג' פסוקים אחרונים (מלבד במקום שבקריאת חמשה פסוקים יעלה בידי הקורא פרשה שלימה שאזי מוסיפים עליהם), ומלבד זה מוסיפים לקרוא עוד איזה פרשיות שלימות, כגון פרשת מעשה בראשית, עשרת הדברות ועוד, וכן הפטרות של יום טוב של שבועות, ושל יום טוב שני דגלויות.

והנה כתב האר"י בשעה"כ בסדר אמירת התיקון: "...וכשתסיים לקרוא כל הפרשיות על הסדר תקרא כל נביא ונביא וכל כתוב וכתוב מן הכתובים ע"ד הנז', ג' פסוקים ראשונים וג' אחרונים שבכל א' וא' מהם, עד שתסיים כל הכ"ד ספרים, והפסוקים של מגילת איכה תקראם בלחש מפני שהוא יו"ט, ומגילת רות תקראנה כולה, ובהגיעך אל יחזקאל תקרא הפטרת יום א' של שבועות כולה שהיא מן ויהי בשלשים שנה כו' עד תשלומה וכו' ובהגיעך אל חבקוק תקרא שלשה פסוקים הראשונים שבו ותדלג אל פ' וה' בהיכל קדשו כו' תפלה לחבקוק כו' עד סוף חבקוק כי זאת היא הפטרת יום ב' דשבועות וזהו הסדר המוכרח בענין המקרא". והדברים כמות שהם אינם נהירים, שהרי תרי עשר הרי הוא

תיקון ליל שבועות

מיסוד

הרב האר"י ז"ל

זה יצא ראשונה

נוסחה אמיתית ודווקנית

נכתוב הדר בשער הכוונות

אות באות תיבה תיבה

ללא תוספת ומגרעת

כספר אחד, וכיון שכך די לקרוא ג' פסוקים ראשונים של הושע - שהוא תחילת ספר תרי עשר, וג' פסוקים אחרונים של ספר מלאכי - שהוא סוף ספרי תרי עשר, וביניהם הפטרת וה' בהיכל קדשו מחבקוק, אבל מה פשר הדברים, "ובהגיעך אל חבקוק תקרא שלשה פסוקים הראשונים", האם כוונת הדברים שיש לקרוא מכל ספר וספר שבתרי עשר ג"פ ראשונים וג"פ אחרונים? ולפ"ז מה שנזכר רק חבקוק ולא שאר הספרים הרי זה משום שכיון שנזכר ענין אמירת 'וד' בהיכל קדשו' הזכירו גם את אמירת אותם ג"פ? ושמא ואולי יש איזה טעם כמוס לקרוא ג"פ ראשונים דוקא מספר חבקוק?

רוב ככל התיקונים בחרו באפשרות שלישית: השמיטו את ג' פסוקים הראשונים של חבקוק לחלוטין! והיינו שמשום שלא הבינו מאי שנא חבקוק משאר ספרים, סברו שמדובר בט"ס בלבד.

בס' אוצר נחמד (ב"ב תש"מ) כותב הגר"ש דבליצקי שבשנת תש"ו שאל את הגאון המקובל ר' בן ציון בהגה"ק ר' צבי מיכל שפירא (מחכמי בית אל האשכנזיים שבירושת"ו) פשר בדברי האר"י - "ולא מצא מענה". הגר"י הלל שליט"א כותב בסידורו לשבועות כי כפי השמועה דעת מהר"י פתיה בעל בית לחם יהודה הייתה, שיש לומר ג"פ מכל ספר וספר בתרי עשר. אכן בפועל לא

'תיקון ליל שבועות' אצל רבינו האור זרוע?

לפיה הספר משמש כמקור ראשון למנהגים רבים שידועים כמנהגי אחרונים, בין היתר הטמנת עשרה פירורים לבדיקת חמץ, ואף תיקון ליל שבועות ועוד.

וכבר היה לעולמים שהחליפו בין החיבורים: כתב הט"ז (ס"י נ"א ס"ק א') אודות ברכת ברוך שאמר: **כתוב בתולעת יעקב בשם א"ז** שבח זה תקנוהו אנשי כנסת הגדולה ע"פ פיתקא דנפל מן שמיא ומצאוהו כתוב בו ויש בו פ"ז תיבות וקבלו לאומרו מעומד וכו' עכ"ל, והובא בב"ח ריש סימן נג. והנה בעוד שחיבור אור זרוע לר' יצחק ראה אור הדפוס לפני כמאה שנה, היה האור השני גנוז לצדיקים, ומשום כך סברו הכל שכוונת התולעת יעקב לאור זרוע הראשון. וכך אנו מוצאים בדברי הרא"ל פרומקין בחיבורו החשוב מגן האלף על הסידור על פסקת ברכת ברוך שאמר, שמעיר ע"ד התולעת יעקב: "...אבל בספר אור זרוע שלפנינו לא מצאתי זאת". כיו"ב נמצא בהגהות והערות של שו"ע השלם שכתב בצד ד' הט"ז: "באור זרוע שלפנינו ליתא". אכן הדברים מופיעים גם מופיעים באור זרוע לנכד הרמב"ן!

בדורו דבר יוחאי, הוא הלילה הזה לחבר תורה שבכתב עם תורה שבעל פה, ובניה מכניסים אותה לחופה והם נרשמים ונכתבים בספר הזכרונות כי הם מרננים רנה וצהלה של תורה בליל שמחת הכלה ואזי כל מבועי של הנחלים שופכים לה והם מגישים אליה והיא מוצקת, לכן לא היו חברייא נותנים דמי לנפשם ועוסקים ברנה של תורה והיו משתדלים בברכת חתנים מתורה למקרא ממקרא לכתובים ומכתובים למשנה וממשנה שואבים מים בששון ממעיני הישועה אלה הם שושביני הכלה מכאן ואילך הם ידועים אצלה והמלך שואל עליהם בכל יום ובוזה כח להם לעמוד בהיכל מלך אשרי העם שככה לו..."!

לשווא יחפש הקורא קטע זה בספר אור זרוע לר' יצחק אור זרוע תלמיד הראב"ה וריה"ח. שכן תרי אור זרוע איכא!... לפני איזה שנים נדפס מכתב יד חיבורו של ר' דוד בן ר' יהודה בן רבינו הרמב"ן, והוא כולל סודות וכוונות התפילה והמצוות, לפי חכמת הקבלה שהיתה ידועה בחוג זה. כבר עמד המהדיר על תופעה מופלאה

הכל יודעים שמנהג התיקון לסדריו השונים, הוא מנהג שנהגו בו בפועל מימות גדולי האחרונים, כמרן וסייעתו וכמובן האר"י וחבורתו. אמנם כבר בספר אור זרוע מצאנו עדות על קיומו של המנהג, ואלו דבריו המופלאים שם, בתפארת הלילה הזה ועוז קדושתו:

"...סוד חג השבועות וכו' נהגו הקדמונים ז"ל משרתי עליון שלא לישן בליל שבועות, ועכשיו בשתי לילות, וכל הלילה קורין בתורה ובנביאים ובכתובים ומדלגין בתלמוד ובהגדות וקורין בחכמות סתרי התורה עד אור הבקר וקבלת אבותיהם בידיהם. והענין הזה טוב ונכון ואשריהם בעולם הזה ובבא ואשרי העם שלו ככה ויספו ענוים בהם שמחה, והימים האלה ימי לבון הם להניס יגון ואנחה ובהם הכלה מתקשטת ונכנסת אצל רום בעלה בליל החמשים אזי הוא זמן הייחוד, ועל זה מאור הקדוש ר' שמעון בן יוחאי היה מקבץ חברייא לפניו באלו השתי לילות - ד"ז צ"ב מה ענין שתי לילות לרשב"י שבארץ ישראל, חז"ב בואו והתקינו תקוני הכלה ותכשיטיה וכו' והיו יושבים כל הלילה ועוסקים בתכשיטי הכלה הידועה אשריהם חברייא שהיו

למי חמדת ישראל?

בשנים האחרונות נראה שהתעלומה הגיעה לקיצה. במסגרת הדפסת סידור חמדת ישראל לרבי שמואל ויטאל בנו של הרח"ו, נאספו ע"י מכון אהבת שלום כתבי יד רבים של הסידור, ואגב כך התברר שהסידור הנדפס במונקאטש תרס"א, חציו השני, זה הכולל בין היתר את סדר תיקון ליל שבועות, לא יצא כלל מתח"י מהרש"ו, אלא הוא מעשה ידי מעתיק אנונימי שכתב היד שהיה בידו היה חסר את כל מחציתו השנייה, ולפיכך ליקט והשלים מתוך פרע"ח ומשאר מקורות. אכן הסידור המקורי השתמר בשלימותו כמו כתבי יד רבים, חלקו הראשון הופיע בשנה זו ע"י מכון אהבת שלום, וחלקו השני עתיד לראות אור בקרוב על ידם בס"ד.

והנה בכתב יד של סידור הרש"ו מוצאים אנו הוראות מפורטות יותר לסדר התיקון. וכך נכתב שם בין היתר: "ואח"כ תקרא תרי עשר מכ"ב נביא מכ"ב נביא וג'פ הראשונים וג'פ אחרונים, ובהגיעך לחבקוק תקרא הפטרה של יום שני

דפסת מרובה לא תפסת... חק לישראל ותיקון חצות

גדולה בתוספת קינות ובקשות ומכיון שזה צריך לקחת הרבה זמן לכן נמנעו מזה לגמרי... אבל אין הדבר כן, דהנה בעניין הסדר מה לומר, צריך ללכת אחרי רבנו האריז"ל שהוא הוא מרא דשמעתתא בענינים אלו, והוא כפי הכתוב בשער הכונות וכו' אשר כידוע כל הח' שערים הם הם הכתבי האריז"ל האמיתיים שאין לפקפק עליהם כמ"ש החיד"א בכמה וכמה מקומות, ואשר הדברים הנאמרים בהם נמסרו להאריז"ל מפי אליהו, ועליו אין חובה להוסיף וממנו אין לגרוע, וכל הקינות והפסוקים שנדפסו בסדורים ובשערי ציון וכו' הם נתוספו אח"כ אבל אין חיוב כלל לאמרם, והסדר של האריז"ל איננו ארוך כלל, ולכן בראותי שזוהי סיבה אחת למניעת עריכת הת"ח עלה בדעתי להדפיס הסדר ת"ח כפי סדר האריז"ל ממש לא פחות ולא יותר כמו שהוא בשעה"כ הנ"ל ונדפס ג"כ כבר בסדור חוקת עולם..."

כאמור, ההוספות שהוסיפו על תיקון האר"י, אפשר שהרפו ידיהם של הלומדים שלא לומר את התיקון מחמת אריכותו.

כיוצא בזה כתב הצדיק המקובל, אף הוא מחכמי בית אל האשכנזיים, ר' צבי אריה גולדמאן ממעזריטש, בעל מזכה הרבים, אחרי שהאריך בספרו הנזכר (פ"י) אודות חשיבות אמירת סדר חק לישראל, הוסיף וכתב: "...ותפשת מועט תפשת, והחוקים שנדפסו עכשיו עם הרבה פירושים שגו הרבה בזה שחושבים שתיקון הוא דוקא ללמוד עם הפירושים בשביל זה אינם לומדים כלל החק לישראל, וזה הכלל כל המוסיף גורע..."

וכיוצא בזה כתב הגר"ש דבליצקי בהקדמה לתיקון חצות אותו הדפיס בשנת תשי"ח, וז"ל שם בהקדמתו: "...והסיבה שאין העולם נזהרים באמירת תיקון חצות, לפי שראו בסדורים שהדפיסו את הסדר באריכות

של שבועות וד' בהיכל קדשו וכו'". הרי לנו דברים ברורים שאינם מותירים מקום לספק, לפיהם יש לקרוא ג"פ ראשונים וג"פ אחרונים מכל ספר וספר של תרי עשר. וכך כמובן עשו גם בהוצאה הדייקנית של ה"תיקון" החדש שלפנינו.

לא אזכור מאיזה שנה אשר התחלתי לנהוג כן, ורק את זה ידעתי, כי כבר קודם שנת בר-מצוה עשיתי כן, והיה חביב עלי אמירת ה'תיקון' הנדפס עד לאחת, וכאשר ראיתי לאבי-מארי זצ"ל, שלמד דוקא סדר ה'תיקון' ולא לימוד אחר."

ומה נאה ויאה לחתום בדבריו הנלכבים של הגה"צ האדר"ת בחיבורו נפש דוד, בו כלל את הנהגותיו: "ליל יום מתן תורתנו הקדושה, רוח אפינו ונשמת חיינו, אשר ביום הזה נולדתי, לא ישנתי בה מעודי עד אחר תפילת ותיקין.

